

Ewa Dębińska*, Piotr Cichociński**

ZASTOSOWANIE NARZĘDZI CASE DO PROJEKTOWANIA BAZ DANYCH
SYSTEMÓW INFORMACJI GEOGRAFICZNEJ***

1. Wprowadzenie

Podstawą efektywnego korzystania z systemów informacji geograficznej (SIG) jest poprawnie skonstruowana baza danych, pozwalająca na szybkie i sprawne uzyskiwanie informacji na interesujący temat. Ze względu na specyfikę SIG, konieczne jest, by taka baza oprócz danych opisowych obiektów przechowywała również informacje dotyczące położenia i kształtu tych obiektów. Jeszcze kilka lat temu z powodu ograniczonej wydajności sprzętu komputerowego i oprogramowania baz danych powszechnie wykorzystywany był tak zwany georelacyjny model danych. Dane przestrzenne (informacja o kształcie i położeniu obiektów) były gromadzone w indeksowanych plikach binarnych, zoptymalizowanych pod kątem szybkości wyświetlania i dostępu. Atrybuty (dane opisowe) zapisywano w tabeli o liczbie wierszy odpowiadającej liczbie obiektów w pliku binarnym, dodatkowo były one powiązane z obiektami poprzez wspólny identyfikator. Pomimo podziału danych przestrzennych i atrybutowych, georelacyjny model danych dominował przez długie lata. Główny powód był jeden – możliwość efektywnej obsługi złożonych zbiorów danych. Jednakże model ten miał również istotne ograniczenia. Jednym z głównych był fakt grupowania obiektów w jednorodne zbiory punktów, linii i obszarów. Spowodowane to było między innymi zapisem topologii, która na przykład nie dopuszczała przecinających się linii.

* Doktorantka, Akademia Górniczo-Hutnicza, Wydział Geodezji Górniczej i Inżynierii Środowiska, Katedra Informacji o Terenie

** Akademia Górniczo-Hutnicza, Wydział Geodezji Górniczej i Inżynierii Środowiska, Katedra Informacji o Terenie

*** Praca naukowa finansowana ze środków na naukę w latach 2005–2008 jako projekt badawczy nr 4 T12E 016 29

Ponadto wzbogacenie tych prostych obiektów o możliwości zachowań wymagało pisania specjalistycznych aplikacji.

Jednakże postęp, jaki dokonał się w ostatnich latach w zakresie wydajności sprzętu komputerowego oraz możliwości oprogramowania baz danych, pozwolił w końcu na zapisanie danych przestrzennych bezpośrednio w relacyjnej bazie danych. Bazę taką, zawierającą informacje geograficzne, co ją w sposób szczególny wyróżnia spośród innych baz danych, można nazwać geobazą. Podstawowym zastosowaniem geobazy jest manipulowanie złożonymi danymi geograficznymi z jednolitym modelem danych niezależnym od konkretnej relacyjnej bazy danych, na której jest oparty. Zaletą gromadzenia danych przestrzennych w komercyjnych systemach bazach danych jest bardziej zaawansowane zarządzanie danymi, wykorzystanie usług dostępu do danych i lepsza integracja z innymi bazami prowadzonymi w ramach instytucji.

2. Geobaza

Geobaza jest fizyczną reprezentacją obiektów istniejących w rzeczywistym świecie. Umożliwia przechowywanie danych przestrzennych (geometrycznych, opisowych, rastrowych oraz modeli TIN) w systemie zarządzania bazą danych.

Atutem geobazy, jako formatu przechowywania danych, jest swobodny dostęp do danych, który umożliwia użytkownikom tworzenie, wykorzystywanie i operowanie danymi geograficznymi. Dzięki otwartości technologii i ogólnie dostępnej dokumentacji praca z geobazą nie wymaga wykorzystania oprogramowania konkretnej firmy.

W geobazie dane modeluje się z wykorzystaniem metodologii obiektowej [8], co pozwala na opisanie rzeczywistości w sposób bardziej naturalny. Takie podejście do danych sprzyja lepszemu zrozumieniu, jak obiekty oddziałują wzajemnie na siebie.

Do zalet geobazy można zaliczyć m.in.:

- przechowywanie i zarządzanie wszystkimi danymi dotyczącymi jednego projektu centralnie w jednej geobazie;
- możliwość pracy z intuicyjnymi obiektami; poprawnie zaprojektowana geobaza zawiera obiekty, które nawiązują do modelu danych użytkownika; wówczas użytkownik pracuje na obiektach jego zainteresowań takich jak graniczniki, drogi i działki zamiast obiektów ogólnych takich jak punkty, linie czy poligony;
- szersze możliwości definiowania kształtów obiektów – oprócz linii prostych dostępne są również krzywe eliptyczne i Beziera;
- możliwość przechowywania zbiorów danych dużych rozmiarów, bez konieczności dzielenia ich na mniejsze części;
- możliwość opracowywania jednocześnie tych samych danych przez kilku użytkowników;
- rozbudowane mechanizmy wprowadzania, edycji, kontroli i aktualizacji danych.

W odróżnieniu od wcześniejszych relacyjnych modeli danych, w których każdy obiekt i jego atrybuty były zapisywane jako wiersz w tabeli, geobazy przechowują informacje w relacyjno-obiektowych bazach danych, w których zachowane są sprawdzone technologie relacyjne (w szczególności język zapytań SQL – *Structured Query Language*), przy jednoczesnym wprowadzaniu koncepcji obiektów w celu rozszerzenia pojęcia tabeli oraz typów danych wykorzystywanych w modelu relacyjnym. Relacyjne bazy danych dominują na rynku, ponieważ oparte są o prostą, elegancką i dobrze zrozumiałą teorię. Ta prostota jest jednocześnie zaletą i wadą – jest pojęciowo prosto zbudować relacyjne bazy danych, lecz trudno modelować złożone dane.

Geograficzne bazy danych zawierają niestety dane złożone. Kształty obiektów liniowych i powierzchniowych są zestrukturyzowanymi zbiorami współrzędnych, które nie zapisują się dobrze w polach standardowych typów, takich jak: całkowity, rzeczywisty czy tekstowy. Ponadto obiekty są łączone w systemy, które mają jawne związki topologiczne, niejawne związki przestrzenne i inne związki natury ogólnej. Jednak konstruktorom baz danych udało się obejść to ograniczenie, co pozwoliło na zastosowanie metod projektowania relacyjnych baz danych również do informacji geograficznej.

3. Projektowanie baz danych

Można wyróżnić trzy etapy projektowania baz danych [2]:

1. zbudowanie pojęciowego modelu danych obejmującego zgromadzenie informacji na temat obiektów, relacji i atrybutów;
2. stworzenie logicznego modelu bazy danych, czyli przekształcenie pojęciowego modelu danych na logiczną strukturę bazy danych;
3. fizyczna implementacja logicznego modelu danych.

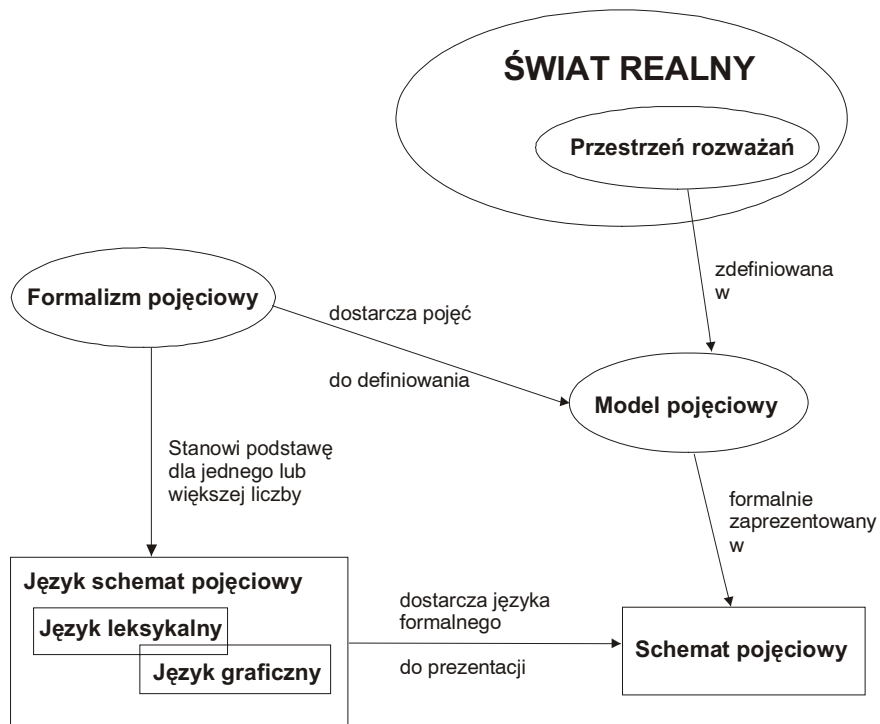
Modele: pojęciowy i logiczny odpowiadają spojrzeniu na dane przez użytkownika, a model bazy danych implementuje model danych w ramach technologii relacyjnej bazy danych.

3.1. Modelowanie pojęciowe

Budowanie modelu pojęciowego obejmuje szereg procesów myślowych i wyobrażeń dotyczących projektu. Projektant musi dokładnie wyobrazić sobie problem oraz metodę jego rozwiązania. Zasadnicze procesy tworzenia bazy danych zachodzą na początku w ludzkim umyśle i nie są powiązane ani z konkretnym językiem programowania ani też z jakimkolwiek narzędziem.

Rysunek 1 prezentuje relacje pomiędzy światem rzeczywistym a schematem pojęciowym. Definiowanie pojęć z przestrzeni rozważań, będącej częścią świata realnego, odbywa się w modelu pojęciowym. Wspomnianych pojęć dostarcza formalizm pojęciowy, który

można traktować jako zbiór pojęć z zakresu modelowania, stosowanych w opisie modelu pojęciowego. Jeden konkretny formalizm pojęciowy może być zastosowany w różnych językach schematów pojęciowych. Wyróżnia się dwa języki schematów pojęciowych: leksykalny oraz graficzny. Oba języki są językami formalnymi korzystającymi z formalizmu pojęciowego i przeznaczone są do przedstawiania schematów pojęciowych.

Rys. 1. Od świata rzeczywistego do schematu pojęciowego

Źródło: [6]

Głównym zadaniem w procesie budowania pojęciowego modelu danych jest precyzyjna definicja obiektów zainteresowania i zidentyfikowanie związków pomiędzy nimi. Jako przykłady obiektów można podać: ulice, działki, właścicieli i budynki. Przykładami związków pomiędzy nimi mogą być „znajdujący się na”, „będący własnością”, „jest częścią”.

3.2. Modelowanie logiczne

Logiczne projektowanie bazy danych polega na przekształceniu modelu pojęciowego w model logiczny z uwzględnieniem modelu danych w docelowej bazie danych (np. model relacyjny). Na tym etapie określany jest sposób zapisu atrybutów opisowych i właściwości przestrzennych obiektów oraz relacji między nimi.

Logiczny model danych jest abstrakcją obiektów występujących w konkretnym zastosowaniu. Ta abstrakcja jest zamieniana na elementy bazy danych. Obiekt reprezentuje takie encje jak budynek, działka czy właściciel i zapisywany jest jako wiersz. Obiekt posiada zestaw atrybutów. Atrybuty charakteryzują cechy obiektu, takie jak jego nazwa, miara, klasyfikacja lub identyfikator (klucz) do innego obiektu. Atrybuty są zapisywane w bazie danych w kolumnach (zwanymi także polami). Klasa jest zbiorem podobnych obiektów. Każdy obiekt w klasie ma ten sam zestaw atrybutów. Klasa jest zapisywana w bazie danych jako tabela.

W przeszłości logiczne modele danych były często rysowane w postaci tak zwanych diagramów encja – relacja. Ostatnio jednak największą popularność zdobył zunifikowany język modelowania – UML (*Unified Modeling Language*), który jest standardowym zapisem do wyrażania modeli obiektowych, popieranym przez największych producentów oprogramowania i baz danych.

3.3. Fizyczna implementacja modelu bazy danych

Na podstawie logicznego modelu budowany jest fizyczny model bazy danych. Najczęściej odbywało się to w taki sposób, że specjalista od relacyjnych baz danych otrzymywał logiczny model danych i używał narzędzi administracyjnych bazy danych do zdefiniowania schematu bazy danych i utworzenia nowych baz danych gotowych do transferu i wprowadzania danych.

Wprowadzenie modelu geobazy pozwoliło na zastosowanie metod projektowania relacyjnych baz danych również do informacji geograficznej. Obecnie najpopularniejszym sposobem tworzenia baz danych jest użycie narzędzi CASE (*Computer Aided Software Engineering* – komputerowo wspomaganą inżynierię oprogramowania), które umożliwiają budowanie modeli baz danych. Logiczny model bazy danych zapisany z wykorzystaniem języka UML może być zastosowany do automatycznego wygenerowania schematu bazy danych zgodnego z założoną specyfikacją.

4. *Unified Modeling Language*

UML (*Unified Modeling Language*) jest to graficzny język modelowania pozwalający na obrazowanie, opisywanie, specyfikowanie, analizowanie oraz dokumentowanie świata realnego w ujęciu obiektowym. Ideą UML jest umożliwienie zastosowania prostych środków do utworzenia graficznego modelu prezentującego dowolny fragment rzeczywistości. Dzięki czemu stała się możliwa komunikacja w jednym języku pomiędzy klientami, analitykami, projektantami oraz programistami. Upraszczając, można powiedzieć, iż UML jest to zbiór czytelnych symboli i oznaczeń, których zrozumienie nie jest problemem nawet dla osób z minimalną wiedzą z zakresu informatyki. UML został przyjęty jako formalny język zapisu modeli pojęciowych w serii norm ISO 19100 poświęconych informacji geograficznej [6].

UML ma wiele zastosowań, przede wszystkim wykorzystywany jest do opisu systemów informatycznych oraz podczas realizacji systemów biznesowych w branżach typu: produkcja, bankowość itp., jak również podczas projektowania bazy danych. Utworzony w ten sposób schemat może być dowolnie modyfikowany i udoskonalany.

Modelowanie pojęciowe z użyciem UML wymaga znajomości kilku podstawowych definicji z zakresu projektowania obiektowego [7]:

- klasa** – byt semantyczny rozumiany jako miejsce przechowywania takich cech grupy podobnych obiektów, które są dla nich niezmiennie (np. zestawu atrybutów, nazwy, metod);
- dziedziczenie** – związek pomiędzy klasami obiektów określający przekazywanie cech (definicji atrybutów, metod) z nadklasy do jej podklas, jest podstawowym mechanizmem sprzyjającym ponownemu użyciu;
- agregacja** – związek pomiędzy klasami obiektów, modelujący stosunek całości do jej części (np. stosunek działki do budynku); obiekty są powiązane związkiem agregacji, jeżeli jeden z nich można uważać za część drugiego.

5. Model bazy danych na potrzeby wyceny nieruchomości

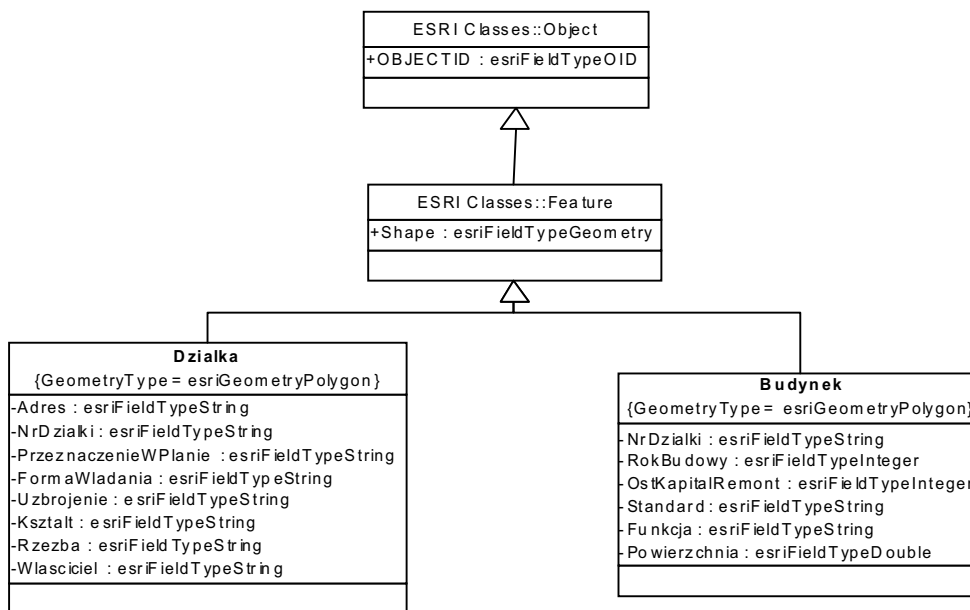
W poniższym przykładzie przedstawiono elementarny model danych katastralnych. Związany on jest z pracami autorów nad wykorzystaniem systemów informacji geograficznej do wspomagania wyceny nieruchomości [1]. Projektowanie modelu bazy danych rozpoczęto od zdefiniowania dwu podstawowych klas obiektów: działek i budynków. Po analizie możliwych atrybutów każdej z klas, wybrano najistotniejsze dla procesu wyceny. Dla działek są to: adres, numer działki, przeznaczenie w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego, właściciel, stan prawny oraz forma władania, zaś dla budynków to numer działki, rok budowy, ostatni kapitalny remont, standard wykończenia, funkcja oraz powierzchnia. Budynek jest w „trwałym związku” z działką, każde istnienie budynku wymaga istnienia działki, dlatego w projektowanym modelu należy to uwzględnić.

6. Zastosowanie narzędzi CASE w modelowaniu logicznym

Do zapisania schematu UML posłużono się oprogramowaniem Microsoft Office Visio 2003, gotowy schemat stał się podstawą do automatycznego wygenerowania struktury bazy danych w systemie ArcGIS firmy ESRI [4].

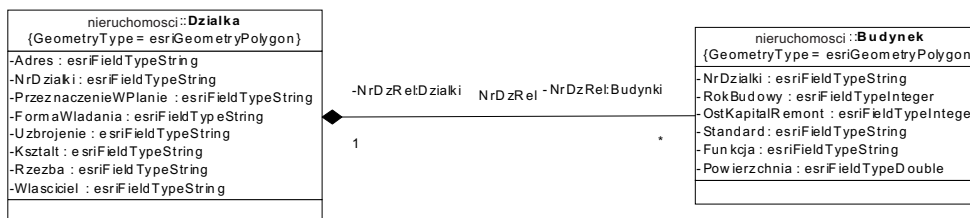
Tworzenie schematu odbywa się poprzez umieszczanie na stronie rysunku kształtów z gotowych wzorników. Visio dostarcza ośmiu wzorników, liczba ta jest ściśle związana ze specyfikacją języka UML, w którym definiuje się osiem podstawowych diagramów, m.in. diagram aktywności, diagram przypadków użycia, diagram wdrożenia.

W diagramie struktury statycznej, który przeznaczony jest do projektowania baz danych, zdefiniowano dwie klasy obiektów (rys. 2): **Działka** i **Budynek**. Atrybuty mają określone typy zmiennych. Z modelu danych ArcInfo udostępnionego przez **ESRI**, klasy obiektów **Działka** oraz **Budynek** dziedziczą następujące atrybuty: **ObjectID** – indywidualny identyfikator dla każdego obiektu oraz **Shape** – definiujący geometrię (w obu klasach jest to poligon).

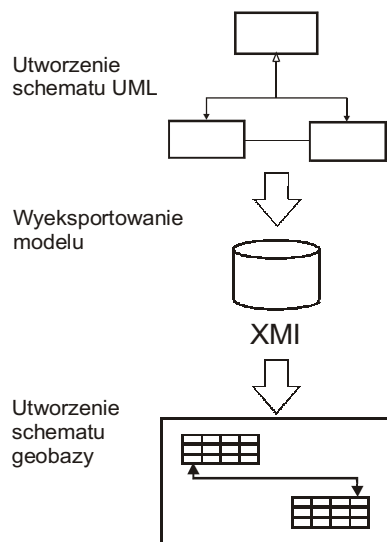

Rys. 2. Schemat UML – klasy obiektów i ich atrybuty

Dodatkowo poprzez agregację zdefiniowano relację pomiędzy klasami **Działka** a **Budynek** (rys. 3), w której klasą nadrzędną jest **Działka**. Liczebność relacji ustalono na jeden do wielu, co oznacza, iż na jednej działce może stać wiele budynków. Dla uproszczenia pominięto przypadek szczególny tej relacji, a mianowicie sytuację, gdy granica pomiędzy działkami przebiega pod budynkiem.

Rys. 3. Relacje pomiędzy klasami w geobazie są reprezentowane poprzez agregację w schemacie UML

Rys. 4. Schemat przejścia z modelu UML do geobazy w ArcCatalog
Źródło: [5]

Gotowy schemat bazy danych (rys. 4) za pomocą załączonego makra ESRI XMI Export wyeksportowano do pliku XML [3]. Poprawność utworzonego pliku XML sprawdzono za pomocą makra Schematic Checker. Ostatni etap to import poprawnego pliku XML za pomocą Schema Wizard w aplikacji ArcCatalog do geobazy. Proces ten dokumentowany jest poprzez automatycznie generowany raport. W wyniku powstała pusta geobaza, o strukturze zgodnej z projektem, gotowa do wypełnienia danymi.

7. Wnioski

Od pewnego czasu jesteśmy świadkami ciągłego rozwoju technologii w branży informatycznej, z którą systemy informacji geograficznej są w dużej mierze związane. Czym bowiem byłyby SIG bez komputera, bazy danych i odpowiedniego systemu jej obsługi. Dlatego też możliwość wprowadzenia nowoczesnych technologii informatycznych już na etapie projektowania przestrzennych baz danych daje wiele korzyści. Przede wszystkim tworzenie baz danych z pomocą UML jest szybsze, co oznacza, że i mniej kosztowne. Tworzone schematy są czytelne, przejrzyste, a ponadto istnieje możliwość ich wielokrotnego użycia oraz modyfikacji. Zaś sam model geobazy pozwala na efektywne korzystanie z danych w niej zawartych.

Literatura

- [1] Cichociński P., Dębińska E., Parzych P.: *Zastosowanie systemów informacji geograficznej do wspomagania wyceny nieruchomości*. XIX Jesienna Szkoła Geodezji „Geoinformacja dla wszystkich”, Politechnika Wroclawska, Polanica-Zdrój 2005

- [2] Connolly T., Belg C.: *Systemy baz danych. Praktyczne metody projektowania, implementacji i zarządzania – tom 1*. Warszawa, Wydawnictwo RM 2004
- [3] Gajc B.: *UML w akcji*. Geodeta, nr 10 (113) 2004, Warszawa, 2004
- [4] Perencsik A., Idolyantes E., Booth B., Andrade J.: *ArcGIS 9. Designing Geodatabase With Visio*. Redlands, ESRI Press 2004
- [5] Perencsik A., Idolyantes E., Booth B., Andrade J.: *ArcGIS 9. Introduction to CASE Tools*. Redlands, ESRI Press 2004
- [6] PN-EN ISO 19101: *Informacja geograficzna – Model tworzenia norm (Geographic information – Reference model)*. 2002
- [7] Subieta K.: *Słownik terminów z zakresu obiektowości*. Warszawa, Akademicka Oficyna Wydawnicza PLJ 1999
- [8] Zeiler M.: *Modeling our World. The ESRI Guide to Geodatabase Design*. Redlands, ESRI Press 1999